

A pályaválasztás segítésének lehetőségei a nyelvtanórákon és a nyelvi szakkörökben

A korszerű iskola sokféle feladatai között találjuk a pályaválasztási előkészítő tevékenységet. Pedagógiai munkánkban olyan fontos területéről van szó, amely egyrészt társadalmi igényt elégít ki, másrészt az ember egyéni életének, jövőjének egyik alapvető meghatározója. Fontosságát párt- és kormányhatározatok fogalmazzák meg: 1929/1971-es kormányhatározat, illetve ennek 104/1972-es végrehajtási utasítása stb.

Pedagógusaink a pályapedagógiai munkájukhoz egyre több segítséget kapnak különböző módszertani segédanyagokból. Ezek egyértelműen megfogalmazzák, hogy a pályaválasztási döntés előkészítését és a tanácsadást az iskolában végbemenő személyiségformálás egész folyamatában kell megvalósítani. A személyiség formálásához az általános iskola felső tagozatán minden szaktanár hozzájárul, s ez egyúttal azt is jelenti, hogy a tanulók pályairányítását, pályaválasztását is segíti.

A tanárképző főiskolákon végző hallgatók komplex államvizsga tételi között is megtaláljuk a pályaválasztás szaktárgyi feladataival foglalkozót: Szaktárgyainak oktatása során hogyan végzi majd a 10–14 éves tanulók pályairányítását, hogyan segíti pályaválasztásukat? Részletesen ismertesse e vonatkozásban a szaktárgyaiban meglévő lehetőségeket és az alkalmazható módszereket!

Az Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet (továbbiakban OPTI): A pályaválasztás előkészítésének módszerei az általános iskolában és a gimnáziumban II. [1] című kiadványában tantárgyanként ad segítséget a szaktanárok munkájához. A Magyar nyelv című füzetecske túlsúlyban az irodalomórák adta lehetőségekről szól. A nyelvtanórákhoz néhány, szűkszavú tanácsot ad (14. old.).

A gyakorlat tapasztalatait foglalja össze Babics Gyuláné: A pályaválasztási előkészítő tevékenység a magyar nyelv és irodalom tanításában [2] című dolgozata.

A továbbiakban a nyelvtanórák adta lehetőségekről kívánunk szólni:

A nyelvtanóráknak speciális feladatai, céljai vannak az anyanyelvi nevelésben. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy nem közvetlenül járul hozzá a pályapedagógiai munkához, de az órák egyes mozzanataiban mégis ráirányíthatjuk a tanulók figyelmét egy-egy foglalkozásra, szakmára.

A nyelvi jelenségeket, a nyelv törvényszerűségeit *nyelvi tényanyaggal, indukciós szövegekkel szemléltetjük*. A tankönyvek nyelvi, indukciós anyaga között is találunk olyanokat, amelyek egy-egy foglalkozás, szakma megismeréséhez adnak információkat a tanulók számára. Pl. Ötödik osztályban a „j” hang kétféle jelölése (26. old.), hatodikban a mondatok és mondatrészek (5. old.). Ha a pályaválasztást ilyen módon is segíteni akarjuk van lehetőségünk arra, hogy olyan példaszövegeket vigyünk a tanulók elé egyéb forrásból, beszédhelyzetből, magnószalagról, amelyek segítik pályapedagógiai munkánkat.

Szemere Gyula: Helyesírási segédkönyve, [3] Szabó Kálmán: Helyesírási szöveggyűjteménye [4] is több olyan gyakorló, ellenőrző tollbamondás szöveget tartalmaz,

amelyek egy-egy munkahely életét (pl. Vasgyárban, Julika családja a szövetkezetben stb.), egy-egy szakmát, foglalkozást (pl. A vasesztergályos, Az orvos stb.), üzemlátogatás élményét (pl. A gyárban), vagy magát a pályaválasztás fontosságát (A pályaválasztásról) fogalmazzák meg. [5] Ezeknek a szemelvényeknek a belemagyarázás nélküli, tartalmi elemzése bővíthetik tanulóink pályaismeretét.

A nyelvtanórákon gyakran végzünk *szógyűjtést*. Sokféle területre terjesztjük ki gyűjtőmunkánkat, de mindenféle szógyűjtést határozott céllal végeztetünk tanulóinkkal. Az alsó tagozatos tanulmányaik, valamint ötödik osztályban a szó alakjáról és jelentéséről tanult ismeretek segítik gyűjtőmunkánkat. Tankönyveink gyakorlatai, feladatai között is sok olyan van, amelyek szógyűjtésre szólítják fel a tanulókat és szakmák, foglalkozások nevét kell összegyűjteni, s a neveken valamilyen grammatikai feladatot elvégezni. Nézzünk néhány feladatot:

Összetett foglalkozásnevek szótagolása: rendőr, vasutas stb. 5. oszt. 66/3.

Családnévként szereplő foglalkozásnevek gyűjtése: Kovács, Bognár, Szabó, Ács stb. 6. oszt. 15/5.

Mi a foglalkozása annak, aki a következőt kérdezi? Miért nem készültél? ... 7. oszt. 18/3.

Folyamatos melléknévi igenevek gyűjtése, amelyeknek melléknévi és főnévi jelentése is lehet: fonó, író, sportoló, szabó stb. 6. oszt. 35/6., 36/1.

A hangutánzó és hangulatfestő szavak tanításakor nyelvünk zeneiségére, ritmusára is felhívjuk a tanulók figyelmét. Gyűjtenek is ilyen szavakat, s tankönyvük gyakorlatai között is találunk efféléket. 57/2., 58/1. Különféle műhelyekben hallott hangok, s azok hangforrását gyűjthetik így össze. A gépek, szerszámok neve és hangja nyelvi funkcióján túl pályaismeretüket is gazdagítja.

A szóképzés tanításakor szóképzés útján keletkezett foglalkozásneveket gyűjthetünk: vad – vadász, kert – kertész stb. A betűrend tanításakor különös gondot fordítunk a gyakorlati életben történő felhasználásának kihangsúlyozására. Meg is oldunk sokféle gyakorlatot: Miféle szerszámokkal dolgozik az asztalos? 5. oszt. 14/4. b). Babics Gyuláné a szótárhasználatot, brigádnévsorok, foglalkozások, szakmák neveinek betűrendbe szedését és az Értelmező Szótár segítségével való értelmeztetését végeztette el tanítványaival. [6]

Azonos betűvel kezdődő szakmák nevének betűrendbe szedésével nehezebbé tehetjük a feladatot. Ilyen szakmákat találhatunk a 186 szakma című kiadványban: [7] pl. üvegcsiszoló, üvegezõ, üvegfestõ, üvegfúvó, üvegműves stb.

A hangrend és a magánhangzók illeszkedésének tanításakor is gyűjthetnek a tanulók olyan foglalkozásneveket, amelyek különféle hangrendűek. A toldalékok hozzáfűzésével az illeszkedés törvényeit is megfigyelhetik.

Péld.: ács – mérnök – kárpitos stb.; ácsot – mérnökök – kárpitosnál stb.

Megismertetjük tanulóinkat egyes foglalkozások, szakmák sajátos szakszókincsével is. A szakszókincs tartalmazza azokat a szavakat, kifejezéseket, amelyek segítségével fejze ki a szakma speciális munkafolyamatait, fogalmait stb. A szógyűjtés során a tanulók tapasztalhatják, hogy a szakszókincs nem különül el mereven a köznyelv szókincsétől. Ha tanulóink tanulmányozzák egyes szakmák szakszókincsét ez eleve segíti őket megismerésükben is.

A pályapedagógiai munkát segíti a pályaválasztást előkészítő *szövegek, mondatok elemzése*, [8] amelyeket a magyartanár tudatosan állít össze valamely nyelvi kérdés begyakorlására. A tankönyvek gyakorlati anyagában a mondatrészek, szófajok tanításával kapcsolatosan találhatunk pályaismeretet segítőket. Pl. 5. osztályban az állítvány tanításakor 9/3. a tárgynál 11/2. a tö- és bővített mondatok gyakorlásánál

10/2., 10/4. az igéknél a 44/1., 98/6. A 7. osztályban mondatrészek szerinti elemzést végzünk a 79/4. gyakorlatban, a baromfityenyésztésről szóló szövegen.

A mondatalkotási, mondatszerkesztési írásbeli és szóbeli gyakorlatok a nyelvi formálóképesség fejlesztését, a helyes nyelvhasználat tanítását teszik lehetővé. Anyanyelvi óráinkon rövidebb terjedelmű szóbeli gyakorlatok végzésére van lehetőség. Ilyenkor a gyakorlatok témája lehet valamilyen foglalkozás, szakma ismertetése is. Így is rá tudjuk irányítani a figyelmet egy-egy pályára, foglalkozásra, de egyúttal arról is szerzünk információkat, hogy mit ismernek, s milyen mélységben a tanulók az egyes szakmákból? Tapasztalatainkról az egész osztály pályaválasztását koordináló osztályfőnököknek számolunk be. Ilyenkor beszélgethetünk azokról a pályákról, foglalkozásokról, amelyek különösen alapos felkészültséget kívánnak tantárgyunkból. Pl. pedagógus, könyvtáros, újságíró, gyors- és gépíró stb.

Az anyanyelvi nevelés és a pályaválasztás szempontjából is nagy jelentőségűek a szólások és közmondások. Babicsné tanítványaival O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások című kötetéből 47 mesterségről sok-sok közmondást gyűjtött össze. Így az anyanyelvi nevelés jól kapcsolódott a szakmák iránti érdeklődés felkeltésére való törekvéssel. A pályaválasztást segítő szólások csoportmunkával történő értelmezése, a csoportok munkájának összehasonlítása még eredményesebb pályaismertetést tehet lehetővé. Így minden tanuló elmondhatja saját tapasztalatát, s egyúttal ezt ki is egészítheti másoktól szerzett ismeretekkel egy-egy foglalkozásról, szakmáról.

Anyanyelvi óriánkon szóbeli és írásbeli *nyelvtani fogalmazásokat* készítettünk tanulóinkkal. Ezeknek fő célja a tanult nyelvi, nyelvtani alakulatok funkcionális használata beszédünkben és írásunkban. Olyan témákról fogalmaztatunk tehát, amelyekben van lehetőség a tanult grammatikai jelenség tudatos, de erőltetés nélküli használatára. Szükség esetén támszavakat is adhatunk a fogalmazások elkészítéséhez. Témájukban ezek a fogalmazások is kapcsolódhatnak a pályaválasztáshoz. A tankönyvek is tartalmaznak ilyeneket: 5. osztályban 12/1. Így készül a kenyér című fogalmazvány elkészítése egy hiányos szöveg tárgyvaló kiegészítését jelenti, de többféle szakma, illetve szakmában dolgozó ember munkáját foglalja össze. Az 5. osztályos munkafüzet 137. oldalán Majd, ha húsz éves leszek címmel az elképzelt jövőjükéről írhatnak a tanulók.

A mondatfajták tanításakor is lehetőség van ilyen fogalmazás készítésére. Adhatunk olyan jelzős szerkezeteket, amelyek egy-egy pályához, valamely munkafolyamathoz kapcsolódnak, s ennek alapján írják meg a fogalmazást.

Az 1978-ban bevezetésre kerülő új tantervünk tervezete a nyolcadik osztályos nyelvtani anyagban, a szóbeli és írásbeli szövegszerkesztésre javasolt témák között említ pályaválasztással kapcsolatosat: „Pályák vonzásában” (Néhány foglalkozási ág bemutatása szakszövegek olvasásával vagy pedig szerepjátékkal.) A tanórán kívüli anyanyelvi nevelés részeként elsősorban a *nyelvi szakkörökben* van lehetőségünk a pályapedagógiai munka segítésére.

A falusi iskolákban a paraszti élet, a hagyományos paraszti gazdálkodás, vagy különféle népi kismesterség (pl. fésűs, gyékényszövő, mézeskalácsos, csipkeverő stb.) szakszókincsének összegyűjtését, egyes munkafolyamatok leírását végezhetjük el. A paraszti gazdálkodás szókincsét, munkafolyamatait összehasonlíthatjuk a korszerű nagyüzemi gazdálkodás szakszókincsével, munkafolyamataival.

Ipari településeken a munkásfolklor hagyományait, mesterségek szakszókincsét (pl. bányász vidékeken a bányászok szakszókincsét stb.) kutathatjuk, gyűjthetjük tanítványaikkal.

A nyelvi szakkör tematikájának részeként foglalkozhatunk riportok készítésével is. A témaválasztásnál van arra lehetőségünk, hogy pályaválasztást segítő riportokat ké-

szítsenek tanulóink. Pl. riportkészítés egy-egy szakemberrel, ifjú munkással szakmájáról. Egy üzemlátogatás élményeit, tapasztalatait riportban bemutatni. Középfokú iskola bemutatása [9] stb.

Az említett témák a képzeletfejlesztés, egyes grammatikai fogalmak – pl. igefajták (gyakorító, mozzanatos stb.) stílushatása, hangutánzó és hangulatfestő szavak használata a munka- vagy gyártási folyamat ismertetésénél stb. – gyakorlati felhasználását teszik lehetővé.

A nyelvi szakkörök nyelvművelési témákat is feldolgoznak. Munkatervükben nyelvhelyességi hibák gyűjtésén kívül nyelvművelő cikkek megbeszélése is szerepelhet. Az elsődleges, nyelvi problémák megbeszélésével együtt a tanulók pályaismeretét is bővíthetjük, ha a cikkek tartalma erre lehetőséget biztosít. Grétsy László: Anyanyelvi kaleidoszkóp című könyvből említhetünk néhány példát. Pl. Hogyan kell laborálni? Kameraman, Szervizelés stb. [10].

Az eddig elmondott gondolatok elsősorban a pályaismeretetés segítésének nyelvtanórákon, nyelvi szakkörökben kínálkozó lehetőségeit próbálta összefoglalni. Nem szóltunk arról, hogy a nyelvtanórákon milyen feladatokat végzünk el a tanulók személyiségének formálása érdekében, segítve a pályaválasztási érettség alakítását, valamint a magyartanár és az osztályfőnök kapcsolatáról, a tanulók minél jobb megismerése érdekében.

A korszerű, hatékony anyanyelvi nevelés, nyelvtanítás sokrétű, sokféle feladatot állít tanár és tanuló elé egyaránt. A nyelvi tényanyaggal való szemléltetés, a szógyűjtések, a mondatelemzések, a nyelvtani fogalmazások, a nyelvi szakkörök stb. eszközök a nyelvi fogalmak megismertetésére, a szóbeli és írásbeli kifejezőképesség stb. fejlesztésére, az *anyanyelvi alpműveltség tartalmi és magatartásbeli elemeinek megszerzésére*. [11] Ennek érdekében végzett nevelő-oktató munkának lehetnek olyan mozzanatai, amelyeket a pályapedagógiai munka segítése érdekében tudatosan tervez meg, s koordinál az osztályfőnökkel a magyartanár.

Ezért ismételten hangsúlyozzuk, hogy a pályapedagógiai munka nem lehet elsődleges célunk, de beépíthető a tanulói személyiség alakításának folyamatába, s ahol erre a nyelvtanórán, a nyelvi szakkörökben lehetőség kínálkozik és ha a belemagyarázás veszélye nem fenyeget, nem szabad figyelmen kívül hagynunk.

IRODALOM

- [1] A pályaválasztás előkészítésének módszerei az általános iskolában és a gimnáziumban II. Bp. OPTI, 1974. (Magyar nyelv.)
- [2] *Babics Gyuláné*: A pályaválasztási előkészítő tevékenység a magyar nyelv és irodalom tanításában. Pályaválasztási Tanácsadás, VIII. évf., 1975. 1. sz. 37. old.
- [3] *Szemere Gyula* szerk.: Helyesírási segédkönyv az általános iskolák számára. Tankönyvkiadó, Bp. 1963.
- [4] *Szabó Kálmán*: Helyesírási szöveggyűjtemény az általános iskolák számára. Tankönyvkiadó, Bp. 1971.
- [5] *Szabó Kálmán*: i. m. szövegeinek címeiből.
- [6] Vö.: *Babics Gyuláné*: i. m. 38. old.
- [7] 186 szakma I–II. Szakmunkás pályák. Munkaügyi Minisztérium Országos Pályaválasztási Szolgálat, Bp. 1971.
- [8] Lásd: *Babics Gyuláné* mondatait, i. m. 38. old.
- [9] *Gál József* szerk.: A vetélkedő. Pályaválasztási módszertani dolgozatok, 2. – A Vas megyei Pályaválasztási Intézet kiadványa. Szombathely, 1975.
- [10] *Grétsy László* szerk.: Anyanyelvi kaleidoszkóp. Gondolat, Bp. 1974.
- [11] Vö.: Magyar nyelv tantervi tervezete 5–8. osztály.
- [12] Vö.: A pályaválasztás előkészítésének módszerei az általános iskolában és a gimnáziumban II. Magyar nyelv 4. old. Bp. OPTI, 1974. – 5–8. osztály tankönyvei és munkafüzetei.